

Magyarországi iskolákban tanult külföldi ifjak

A mult idők szokásai között találjuk, hogy ha valamelyik iskola tanárát más intézetbe rendelték át, abban az esetben tanítványainak egy része is, talán azok, akik legjobban szerették mesterüket, vele, vagy utána mentek. Így találjuk a többek között Apáczaianak Kolozsvárra történt helyezésével kapcsolatosan is: ugyanis néhány hónap multával a növendékek egy része is követte őt, miként erről Bethlen Miklós értesít bennünket.¹⁾ Természetesen nem tudjuk, hogy osztályának tanulói, avagy a felső évfolyamokbeli diákok, akik valójában nem is az ő, hanem Basiriusnak voltak tanítványai, hagyták-e el érlette a fehérvári kollégiumot?

Nemcsak az itthoni iskoláknál történt ez a diákvándorlás. Így látjuk, hogy Bethlen Gábor 1629 május 23-án utba indította udvari historikusát, Bojti Gáspárt, hogy Németországból "tudós embereket és deákokat" hozzon a fehérvári kollégiumba. Tudjuk azt is, hogy ugyanebben az évben augusztus 26-án már meg is érkezik az egyik "német pap" a vele való deákokkal.²⁾ Mi történt azután e tanulókkal? nem tudhatjuk. Itt maradtak-e mindaddig, amíg Alstediusék irányítása mellett elvégezték az itteni évfolyamokat, avagy idő előtt visszatértek-e Németországba? Bárha Rákóczi György valószínűleg minden támogatást megadott, csak hogy az idegen deákok ne nélkülözzenek, mert hiszen az is országa hírét-nevét szolgálta, ha a külföldről jött tanulók jó emlékekkel távoztak innen. Ezért történetelt meg, hogy most már nemcsak tanárt kísérő, hanem önként jött studiosusok is felkeresték iskoláinkat. Így látjuk az 1651 eszterdei sáfárpolgár feljegyzését: október 4-én "Hozatua[n] Vrunck Nemeth Orszagból haro[m] Nemet Deakokat", Kolozsváron keresztül Enyed irányában,³⁾ tehát Fehérvárra mennek tovább.

1) Bán Imre: Apáczaiai Csere János. Bp. 1958. 454.

2) Sáfár 1629: 473, 250, 294.

3) I. h. 1651. 233.

Itteni életük megkönnyítésére szolgált, hogy a kollégiumi előadások nyelve latin volt, ezért tehát a magyar nyelv nemtudása sem gördíthetett akadályt a diákok tanulási lehetősége elé. Ezenkívül az idegen földről jöttek nagyobb része német volt, itt pedig amugyis találtak a maguk anyanyelvén beszélő emberekre.

Nem szólok most sem az erdélyi szászok s a szepességi németek nagyon derék tanintézetéről, vagy a jezsuiták nagyszombati jeles iskolájáról, minthogy reájuk vonatkozólag semmiféle adatom nincsen, sőt mellőznöm kell a kolozsvári unitáriusok kiváló iskoláját is, ahol pedig nem egy német és lengyel diák öregbítette tudását, ellenben bemutatom Erdély s a kapcsolt részek református iskoláinak néhány kikutatható adatát. Igaz, hogy a Fehérvár és Várad tanulóira vonatkozó feljegyzések nagy része elpusztult, a saját jegyzetanyagom pedig eléggé félelges, hogy összefüggő sorozatot állíthatnék össze, mégis a bemutatandó néhány név közlésével fel szeretném hívni a figyelmet erre a teljesen parlagon hagyott kutatási területre. Így látjuk: 1631 szeptember 12. "Arnoldus Trippius, Venceslaus Polarius Negyed magokkal leue[n] Vrunck eo Naga kwldi Patakra az Collegiu[m]ba, Vtj leuelek leuen."⁴⁾

Az előbbihez hasonló csoportról számol be a kolozsvári sáfár következő feljegyzése: 1636 február 22-én "B. V. H. es Vrunck Eo Naga Par(ancsolatj)ából az Cheh (=cseh) Deakokat Wenczeslaus Patagoczki, Daniel Galdi, Wratislaus Olerius, Johannes Steinklöy, Petrus Omany, Joan[nes] Cziuakoczky (nevüket) Nyolcz Eökreü szeke ren uitte penigh Hunyadigh."⁵⁾ Innen azután ezek is Patakra mehettek.

E diákok neve nincsen benne a törvényeket aláírt tanulók névsorában. Ennek az a magyarázata, hogy az anyakönyvbe csak a rendes alumnumot élvezők kerültek be, mígsem a künnlakók s a nemesek, valamint a netalán magasabb fejedelmi ellátmányban részesültek külön törvények alá tartozván, nem irattak együvé a megszabott alumnumot élvezett togátusokkal.

1641-ben Bisterfeld professzor Fehérváron teológiai vitatkozást rendeztetvén, a kijelölt tételt "Samuel Decanus Bohemus" védte.⁶⁾

4) I. h. 1631: 356.

5) I. h. 1636: 114, 190.

6) RMK II. 570.

Ugyanebben az esztendőben egy másik ilyen tételt "Petrus Mylius Polonus" védelmezett.⁷⁾

1644-ben Franekerában "Joh. Crispinus O(lomúcenus) Moravus" által tartott és nyomtatásban is megjelent vitatkozást a többek között Bisterfeld professzornak, mint volt-tanárának ajánlotta.⁸⁾

Crispinusra vonatkozólag egyéb adatokkal is rendelkezünk.

1647 november 16-án Kolozsvárra "Erkezek V(runk)tol Szekelyhidről Johannes Othusius Hollandus 5 Deákokkal, Fejervarra megyen Bisterfeld Vramhoz."⁹⁾

Erről az Othusiusról biztosan nem tudom megállapítani, hogy a vele jött diákoknak társa, avagy már tudós férfiú volt-e, aki netalán személyesen is meg akart ismerkedni távolkeleti hitsorsosaival?

Az öreg fejedelem elhunytá után már csak elvétve található ilyesfajta adat: a kolozsvári református kollégiumban 1657-ben "Kedob Gothofredus Palatinus"-t jelölte ki Apáczai "Praeceptor classis poeticae"-nek.¹⁰⁾ Az 1658. esztendőben ugyanebben az iskolában találjuk "Johannes Lindanus"-t, mint "Praeceptor classis rudimentariae"-t.¹¹⁾ Neve után ítélve, nagyon valószínűleg ő is németországi eredetű volt.

Bizonyosnak tartható, hogy e két utóbbi diákot - magyar társaival együtt - Apáczai egyénisége vonzotta át Fehérvárról a sok bajjal, gonddal küzdő Kolozsvárra.

Eltételezve a Németországból jött diákoktól, az állapítható meg, hogy I. Rákóczi György idejében hazai iskoláinkat a cseh-morva protestáns ifjúság bizonyosan mint főiskolákat látogatta s ezért innen kerülhettek ki az ottani gyülekezet vezetői. Majd a császári elnyomás idején, még a következő században is, az ő helyüket pótolták a Magyarországból és Erdélyből is meghívott magyar teológusok. Így találunk 1790-ben ismét csehországi magyar papokra vonatkozó egykorú feljegyzéseket.¹²⁾ Ugy látszik, hogy a cseh-morva

7) I. h. II. 571.

8) A kolozsvári ref.koll.-ban a RMK. 508. sz. könyvtári jelzéssel volt ellátva.

9) Sáfár 1647: 145.

10) A kolozsvári ref.koll. Apáczai-albumába.

11) I. h.

12) A kolozsvári ref.koll. kvtárában az O. 126/128. sz. könyvtári jelölésű könyvben találtam.

ifjakat Rákóczi Sárospatakra csoportosította. E jelenség is bizonyítja, hogy hazai anyaiskoláink elérték a nyugateurópai államok tanintézetaineinek színvonalát. De egyuttal arra is gondolhatunk, hogy ezekkel a diákokkal az öregbik fejedelemnek messzebbmenő céljai is lehettek. Vagyis nemcsak a cseh-morva protestánsok saját vallásu képzett papjainak utánpótlása, hanem a Felsőmagyarországra menekült és ott megtelepedett husziták lelki gondozásáról való gondoskodás is.

Lorántfi Zsuzsánna a pozsonyi diétán tartózkodó Klobusiczky Andrásához, uradalmainak igazgatójához, 1655 áprilisában intézett levelében írja, hogy "az minemű punctumokat kegyelmed alá küldött, azokat megolvastattuk. Az mely hussiták és picharditák felől emlékezet vagyon az elsöben, ugy emlékezünk reá, az mint mi hallottuk, hogy ezelötti országgyűlésében is valamelyikben volt arról szó s kívánság, hogy kimenjenek. Puchón is lakván olyanok; de azután miben maradt dolgok, azt elhisszük, kegyelmetek tudhatja; azok, mi ugy értettük, csak nevezettel különböznek a mi vallásunktól, amint magunk vallását ez országban már egynehányféle módon kezdték nevezni, egyébaránt egyeznek, mely ha ugy vagyon, elhisszük azoknak is dolgát, amennyiben módja legyen kegyelmeteknek, segíteni igyekezni."¹³⁾ Ugyanakkor a pozsonyi országgyűlésen a presbiteriánusokról is végzést hoztak.

Azt a korábbi helyzetet, amire e levélben célzást találunk, bizonyosan a linci békekötés oldotta fel.

Az özvegy fejedelemasszonytól említett helységet keresve, egy mult század derekatáji földrajzkönyvben azt találjuk, hogy Trencsén-megye közép járásában a morva határ mellett terül el Puchó mezőváros; sóháza és posztógyárai vannak.¹⁴⁾ E távoli helység is egykoron a Rákóczi-birtoktesthez tartozott¹⁵⁾ s Lorántffi Zsuzsánna - mint patróna - ezért tarthatta különös kötelességének e falu népével is törődni. Csakhogy az öreg fejedelem már nem élt s fiának szertelensége miatt külpolitikai tekintélye is aláhanyatlott. S ezért ha már most a külső országokbeli származásu hazai tanulókra figyelünk, azt tapasztaljuk, hogy ekkor már csak Apáczai tekin-

13) Szilágyi Sándor: Két levél Lorántffi Zsuzsánnáttól. EPrK 1875: 141.

14) Ferenczy János közönséges geographiája. Pest, 1840. 130.

15) Makkai László: I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai. Bp. 1954. 318.

télye tartott vissza egynehány ifjut Kolozsvárt, hogy azután az ő halála után semmi több nyomra ne is leljük. Hisszük azonban, hogy e tanítványai is magukkal vitték az ő haladó szellemét.